

Ганчарова-Цынкевіч Т.У. (Мінск, Беларусь)

Героіка-рамантычны характар паэмы “Нарач” Максіма Танка

Паэма “Нарач” – першы буйны твор Максіма Танка. У працэсе работы над ёй паэт вучыўся знаходзіць дэталі вобразаў, будаваць маналогі і дыялогі, раскрываць пачуцці, маляваць пейзажы, спалучаць гістарычна-канкрэтную рэчаіснасць з высокай рамантыкай. М. Танк сваёй паэмай адгукнуўся на шырока вядомыя падзеі 30-х гг. мінулага стагоддзя – на славітае паўстанне нарачанскіх рыбакоў, якое і складае галоўную сюжэтную аснову твора. Аўтар не ставіў мэту дакладна, ва ўсіх падрабязнасцях намаляваць гэтыя падзеі. Яго задача была шырэйшая – паказаць уздым барацьбы беларускага народа-змагара за сваё вызваленне, рост яго самасвядомасці і актыўнасці ў гэтай справе. Творча аднаўляючы задуму паэмы, М. Танк імкнуўся ўсебакова адлюстраваць паўстанне рыбакоў калі не ў сюжэце паэмы, дык у лірычных адступленнях, тым самым выходзячы за межы рэальных падзей і надаючы ім больш маштабны, абагульнены характар усенароднай барацьбы. Таму тэма народа займае важнае месца ў паэме. Стыхія народа і стыхія прыроды тут яднаюцца ў адно цэлае, што з’яўляецца вызначальным для разумення “Нарачы” як твора народна-гераічнага.

Паэт даў праўдзівую ацэнку грамадскага жыцця панскай Польшчы таго часу, улавіў сутнасць сацыяльнага канфлікту: дзяржава ўзмацніла націск на народныя масы, падпарадкоўваючы пануючым класам усе слаі насельніцтва. Каштоўнасць “Нарачы” ўзмацняецца тым фактам, што ў яе аснову ляглі сапраўдныя гістарычныя падзеі – хвалі рыбацкіх паўстанняў у Заходнай Беларусі ў канцы 1934 і пачатку 1935 гг. у раёне возера Нарач. Пачатак бунтам паклаў дзяржаўны закон 1933 г. аб лоўлі і ахове рыбы, які дапоўніўся ў 1935 г., што ўсе азёры абвешчаліся дзяржаўнай уласнасцю і здаваліся ў арэнду. Паўстанне дасягнула сваёй мэты: рыбакі адваявалі сваё права на азёры.

Зразумела, што ў паэме “Нарач” дзейнічаюць не канкрэтныя гістарычныя асобы, а мастацкія вобразы, створаныя аўтарскай фантазіяй, аднак ёсць у творы і шмат прыкмет, якія ўласцівы запісам храналагічнай паслядоўнасці. Падзеі, якія ляглі ў аснову “Нарачы”, набліжаюць яе да ўзнёслай героікі. На гэта працуе і эмацыянальна-стылявое гучанне твора. Сюжэт паэмы – гісторыя рыбацкага паўстання, пададзены аўтарам у форме гераічнай хронікі. Галоўным героем з’яўляецца сялянская рыбацкая бедната. Малюючы вобраз народа, М. Танк сцвярджае, што народ – носьбіт і выразнік спрадвечнай маралі чалавечага жыцця, таму яго вобраз асабліва змястоўны і шматзначны ў творы. Абагульнены вобраз народа паэтам падаецца ў розных іпастасях: з аднаго боку – гэта безымянная маса,

якая дзейнічае як калектыў або грамада; з другога – гэта найбольш яркія яе прадстаўнікі – Сымон, Тацяна, Грышка, Архіп, Прахор. Вобразамі гэтых герояў аўтар сцвярджае паступовы рост свядомасці розных пластоў сялянскіх мас.

У паэме вобраз народа раскрыты пры дапамозе групавых сцэн. Рыбакі з абурэннем сустракаюць антынародны закон, які вырашаюць байкатаваць. Самая запамінальная масавая сцэна паэмы – вечарынка, якая перарастае ў гераічную сілу народнага духу сваім аптымізмам і верай у лепшае будучае. Паступова ў час яе правядзення пачынаюць гучаць песні, напоўненыя смелымі гераічнымі акордамі: “Пастаім мы за палеткі / Дружна, смела у баю. / Ёсць у нас густыя сеткі, – / Долю вылавім сваю! / Ёсць і сілы ў нас нямала / На паноў пайсці з калом... <...> / Расшумеліся цымбалы, / Быццам Нарач буйным днём” [2, с. 85].

Яшчэ адна масавая сцэна ў трэцяй частцы твора – шумнае зборышча сялян на вясковай вуліцы перад пачаткам рыбалавецкага сезона пад пяром аўтара выяўляе важную рысу характару грамады – паказвае яе як разнастайны супярэчлівы калектыў. З розных бакоў раздаюцца галасы ўдзельнікаў сходу: адны – разважлівыя, другія – асцярожныя, трэція – смелыя і рашучыя. “...Пара узняць / Рыбацкія арцелі, / Супольнай сілай / Ёскаць нунь дзень шэры, / Абняўшы бунтам / Надазёрны бераг ! – / Так разбівалі / Сябе пугы – гора / Азёры: Нарач, / Мясра і Баторын” [2, с. 87–88].

Карціна гэтага сходу ў паэме – своеасаблівая праверка перад сутычкай з ворагам, і ў той жа час яна адлюстроўвае ўяўленне пра аптымізм і з’яднанасць рыбакоў перад барацьбой за азёры, нягледзячы на супярэчлівасці ў іх самасвядомасці.

Зразумела, што гэты ступень адзінства, якой дасягнула ў творы рыбацкая маса, не магла быць здабыта сама па сабе. Заслуга ў выхаванні грамады ў “Нарачы” належыць камуністам, хоць пісьменнік пра гэта адкрыта не гаворыць, баючыся цензуры. У гэтым плане цікавымі з’яўляюцца вобразы Прахора, Архіпа, Грышкі, Незнаёмага. Мы бачым, што М. Танк не мог свабодна апісваць тыя сустрэчы, гутаркі і сходы, на якіх знаходзілі сваю праўду рыбакі. Таму ў творы гэта зашыфравана ў падтэксце сюжэта, алегорыях, метафарах, сімвалах. Напрыклад, апісваючы базар у Мядзелі, паэт між радкоў дае зразумець, што недзе адбываецца патаемная сустрэча. Чытач на гэту сходку не дапускаецца. Ён застаецца з Тацянай пільнаваць лодкі на беразе Баторына. Такіх здагадак у паэме шмат. Акрамя таго, лірычныя напевы, якімі перасыпаны твор, таксама даюць прастор адпаведным думкам, разважанням і адчуванням.

Увядзенне масавых сцэн у паэму дазволіла М. Танку паказаць народ як мнагалікі калектыў, у якім дзейнічаюць і праяўляюць сябе і асобныя героі. Праз індывідуальныя вобразы паэт вырашае многія іншыя праблемы тагачаснага жыцця. Узаемасувязь паміж народамі і ўладай разгортваецца ў творы на фоне асабістых лёсаў герояў, якія дзейнічаюць у тых жа гістарычных умовах, што і бязлікая маса. Мастак слова распавядае пра каханне Грышкі і Тацяны паралельна з апавяданнем пра паўстанне, тым самым дапаўняе і ўзмацняе сувязь асабістага і грамадскага ў жыцці барацьбітоў.

Асабістыя вобразы прадстаўнікоў паўстання аўтарам падабраны так, што ўвасабляюць людзей розных пакаленняў, розных па жыццёваму вопыту, розных па грамадскаму менталітэту. Самы цікавы вобраз прадстаўніка старэйшага пакалення – бацька Тацяны Сымон. Гэты герой запамінаецца сваёй добрынёй, гасціннасцю, разважлівасцю, шчодрасцю і смеласцю. Вобразам Сымона М. Танк падкрэслівае, што рэвалюцыя нясе ў сабе зарад духоўнага абнаўлення і для людзей сталага ўзросту, здольнасць перавыхаваць чалавека любога пакалення. У “Нарачы” Сымон з’яўляецца асобай ідэйнага напаўнення.

Эмацыянальна-псіхалагічную нагрузку маюць у паэме вобразы Грышкі і Прахора. Па задуме аўтара, Прахор – прэсты рыбак, актывіст сярод паўстанцаў і баявы таварыш Грышкі. Ён бязмежа любіць свой народ і радзіму. Патрыятызм гэтага героя раскрыты праз яго захапленне прыгожымі краявідамі Нарачы, што сімвалізуе Беларусь: “Хоць пад канец яшчэ убачу / Сваю азёрную краіну... / Дык гэта Нарач!..” [2, с.102].

Прадстаўнікамі моладзі ў творы з’яўляюцца Тацяна і Грышка. Тацяна – ураджэнка нарачанскага краю, сапраўдная дачка беларускага народа. Лёсы Тацяны і Грышкі непарульна звязаны з сацыяльна-гістарычнымі ўмовамі жыцця. Аўтар паказвае каханне маладых людзей зямным і той жа час па-юнацку рамантычным, акружаным паэтыкай пяшчоты і святла, духоўнай узнёсласці і лірызму. Інтымны свет герояў прасякнуты моцнай сілай пачуцця. Любоў і прыязнасць – не месца для эгаізму. Каханне герояў падпарадкавана выяўленню ўнутранага, суб’ектыўнага свету паэта, яго рамантычнага ідэалу, веры ў магчымасць жыцця шчаслівага і прыгожага, нягледзячы на часовыя цяжкасці барацьбы.

Тацяна ў творы мае больш індывідуальных рыс, чым іншыя персанажы. У ёй М. Танк увасобіў сваё ўяўленне аб ідэале дзяўчыны-грамадзянкі.

Паэма “Нарач” пакідае ў душы чытача пачуццё гордасці і захаплення мужным гераічным народам. Паэт паказвае рыбацкую масу пераможцам у барацьбе супраць панскай дзяржавы. Увядзенне сцэн масавага характару ў творы

набывае ідэйна-філасофскі кірунак: яны сцвярджаюць духоўную і фізічную перавагу народа над прадстаўнікамі панскай Польшчы. Па агульнаму кампазіцыйнаму прынцыпу паэма “Нарач” нагадвае рамантычныя паэмы рускай і замежнай літаратуры XIX стагоддзя, калі свету грамадскага зла супрацьстаіць моцная натура. У творы М. Танка такой асобай з’яўляецца сам беларускі народ і яго яркія прадстаўнікі. Аўтар выкарыстоўвае рэалістычныя сродкі – дакладныя падзеі і факты, узятыя з паўсядзённага жыцця і самой гісторыі. Думкі і паводзіны герояў выяўляюць глыбокае ўнутранае высакародства іх натур. У іх вобліку спалучаецца характэрнае маральнасць і самаадданасць справе барацьбы.

Паэма “Нарач” М. Танка з’яўляецца сапраўдным дасягненнем маладога аўтара. Паэт у першым сваім буйным творы паказаў народнасць заходнебеларускай барацьбы, намалюваўшы мужны, героічны і высакародны вобраз народа-змагара, паўстаўшага супраць дзяржаўнага прыгнёту за сваю свабоду.

Літаратура

1. Бугаёў, Д. Паэзія Максіма Танка / Д. Бугаёў. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 312 с.
2. Танк, М. Збор твораў / М. Танк ; прадм. М. Мікуліча. – Мінск, 2010. – 1008 с.